

Juhász Ábel

A görgényi pontok. Egy elfeledett ekkleziológiai reform vizsgálata

Kivonat

1949-ben a görgényi egyházmegye lelkészértekezlete Horváth László magyar-régeni lelkipásztor vezetésével kidolgozott egy nyolc pontból álló javallattervet, amelynek célja nem csupán egyházkormányzati reformok bevezetése volt, hanem a teljes egyház megújítását és megújulását hivatottak szolgálni. A görgényi pontok kísérletet tesznek az egyház mint közösség és szerveződés megértésére és annak vélt vagy valós hibái kiküszöbölésére.

Abstract

In 1949, the pastoral conference of the Görgény Diocese led by László Horváth, pastor from Magyarrégén, developed an eight-point plan of recommendations, the aim of which was not only to introduce reforms in church governance, but also to serve the renewal of the entire church. The Görgény Points attempt to understand the church as a community and organization and to eliminate its presumed or real errors.

1948. szeptember elején ülésezett a két kerület zsinati elnöksége, mely október végére összehívta a zsinatot és az előkészítő ülés rendjén három bizottságot hozott létre – ezek az egyházalkotmányi bizottság, a fegyelmi szabályzat kidolgozása, illetve a missziós-nevelői-liturgikai bizottság. Megjelent az új kultusztörvény, és az egyházi törvényekkel ezt összhangba kellett hozni. Itt hangzik el a felhívás az egyházmegyék aktivitására: *Ref. Szemle* 1948. szeptember 30. 18. szám (547. old.) *A görgényi református egyházmegye lelkészi értekezletének javaslata Ágendás könyvük reformja kérdésében.* (548. o.) *A görgényi református egyházmegye lelkészi értekezletének javaslata Énekeskönyvünk reformja kérdésében.* *Ref. Szemle* 1948. október 15. 19. szám (591. old.) *Püspöki látogatás a görgényi egyházmegyében.* A tudósítás végén ez áll: „Püspök távozása után a közebeden a magyar-régeni lelkipásztor az egyházkerület vezetőségének figyelmébe ajánlotta, hogy a közelgő zsinaton az egyházi törvény minden vonatkozásában szerezzen érvényt az evangélium követelményeinek.”

1949-ben a görgényi egyházmegye lelkészértekezlete Horváth László magyarrégeni lelképásztor vezetésevel kidolgozott egy nyolc pontból álló javallattervet, amelynek célja nem csupán egyházkormányzati reformok bevezetése volt, hanem a teljes egyház megújítását és megújulását hivatottak szolgálni. A görgényi pontok kísérletet tesz az egyház mint közösség és szerveződés megértésére és annak vélt vagy valós hibái kiküszöbölésére.

A történelmi kálvinizmus ekkleziológiája: különbséget tesz a látható és lát-hatatlan egyház között, két különálló entitásként kezeli ezeket. A láthatatlan egy-ház a kiválasztottak társasága (*coetus electorum*) és a szentek közössége (*commu-nio sanctorum*), ezért lényege a spirituális egységben és nem a külső szerkezetben található. A Krisztusban újjászületett emberek mint az ő tagjai alkotják az egy-ház szakrális közösségét, mely a láthatatlan egyház gerincét képezik. Ugyanakkor az egyház láthatósága legalább ennyire fontos, hiszen általa válik Isten beszéde nyilvánvalóvá a világ számára is. A láthatatlan egyházban a lelki élet legtisztább formája valósul meg, olyan, mint egyfajta spirituális organizmus. Ezzel szemben a látható egyház a hívők szervezeti képződménye, mely bármelyik világi szerve-zet szerkezeti tulajdonságait hordozza magán, ami miatt ebben már megjelenik, ahogy Kuyper fogalmaz, a „sátáni faktor”, ezért ebben az esetben *ecclesia puráról*, vagyis tiszta egyházzól már nem beszélhetünk. A látható egyházban a különböző közösségek között kölcsönös tiszteleten és elfogadáson alapuló mellérendeltségi viszony van. Nincs egyetlen olyan egyház, ami a többi felett uralkodna, ugyanak-kor a szeparálódás és izolálódás a közösségek között szintén elfogadhatatlan. Az egyházkormányzásban elutasító az episzkopális rendszerrel szemben, és a Szentí-rásra, illetve a reformátori hagyományra hivatkozva a presbiteri elvek alkalmazását hangsúlyozza az egyházban.

Önmagunkra találás¹

„Római levél 16:27.

Főtiszteletű és tiszteletes zsinati atyák!

A Szentírás kijelentés református szolgálatja alapján, az Istentől, a Szentírás-ban kapott egyházi jogunknál fogva, s így a RSZ 17. számának hivatalos felhívása értelmében is, mi nem – zsinati tag – lelképásztorok, Deo Volente, az 1948. okto-ber havában Kolozsvárott tartandó zsinattal kapcsolatban elmondjuk gondolata-inkat a következőkben:

¹ Horváth László: *Az Ige szerinti utunk. Kézirat gyanánt (A görgényi pontok tézisei)*. 1956.

Mit várunk egy református zsinattól?

1. A Szentírás kijelentés előtt feltétlen engedelmességét.
2. Minden kérdésben a református hitvallások döntő érvényesítését.
3. Az ige a b s z o l u t tekintélyével és hatalmával munkálkodó Szentlélekre hallgatást a helyzetérdekek anyagias utilizmusa helyett.
4. Az ige szerinti l e l k i e g y h á z z á alakulást a szervezeti megkövesedés helyett.

5. A Szentírás kijelentésből levont hitvallások – szerinti egyházkormányzást, az emberi és zsinati – nagyságok sokszor antibiblikus és hitvallásellenes egyházi irányítása helyett.

6. A kálvini világnézet normáinak útnyitást az egyház körszemében és szervezetében.

7. Az egyházszervezetben a tiszta zsinat prezsbiteri egyházalkotmányra való áttérését valóságosan és nemcsak látszat szerint. / Megjegyzés: az eredeti fogalmazványban a tétel után még a következő állott: Az episcopális és a zsinat-prezsbiteri k o m b i n á c i ó s – egyházkormányzás lévén, az antibiblikus és így antikálvinista »püspöki« tisztség és »a püspöki szék« felszámolására kezdeményező lépést a világ minden református egyházában érvényes református, azaz kálvini egyházalkotmány követelménye és útmutatása szerint. A görgényi lelkészértekezlet ezt a megfogalmazást a hetedik pontban kellőleg kifejezettnek látta s így a b b a n a formában terjesztette be a zsinati előkészítő bizottsághoz.

8. Magának a z s i n a t n a k az ö n r e f o r m á c i ó j á t részletesen felsorolva, hogy miben és mennyiben mely pontoknak lényegesebbje az, hogy az egyetemes egyházat szélesebbkörűen kell bevonni a zsinat alkotó munkájában a régi magyar református egyházi kormányzás gyakorlata szerint. A zsinat »esperesi-kollégium« jellegének megszüntetése. Úgy az egyházkerületi, mint az egyházmegyei kormányzásban kizárólag csak, a Kálvin által annyira hangsúlyozott »tanácsok« általi kormányzás s az »egyéni« »jog és hatalom« elvének törlését az egyetemes egyházkormányzásban az egyházi élet minden fokán a választásoknak, a református egyházi élet szívverésén, a prezsbiteriumokon és az egyházközségi közgyűléseken kell nyugodniuk. stb.

Most anélkül, hogy pontról-pontra mind felsorolnánk a »Görgényi Pontokat« csak röviden jelezzük, hogy ezekben benne van a presbiteriumok igés követelmények szerinti berendezkedése: a t h e o l o g i a i t a n á r s á g r a v a l ó f a k u l t á c i ó reformja amely magában foglalja, hogy nem pusztán magántanári vizsga és egyebekben az egyházkormányzó személyek egyéni szimpátiája s általuk

biztosított protekció gyakorlása a döntő, hanem már elvégzett és a tudományos körökben nyilvánosan is értékelt munkásság s egyben ebbe az egyetemes lelkészi karnak jogszerinti beleszólása.

Továbbá a zsinat előkészítésének és határozatai érvényességének a kritikai hozzászólása és hitvallásos ellenőrzés szempontjából az egyetemes egyház közvéleményének az »ámen«-jének jog szerinti biztosítása.

A segédlelkészség reformja, mely szerint lelkészi oklevéllel rendelkező segédlelkészek, nem lehetnek egy másik lelkész alárendelt / tehát az u.n. »principálisnak« szubordinált famulusai / alkalmazottját hanem csak a gyülekezet által megbíró és szerződésileg biztosított anyagi feltételek mellett »alkalmazott pásztorai« akik, a valami okból gátolt és beiktatott rendes lelképásztort helyettesítik a gyülekezeti pásztori munkában vagy azon oknál fogva, ha a gyülekezeti állapotok egy presbitérium és egyház községi közgyűlés által a gyülekezet megmentésének vagy további fejlesztésének érdekében azt kívánatosnak és feltétlenül szükségesnek mondja ki.

Krisztus Főpapi szolgálatát végző református típusú diakonátus i tisztségének a haladéktalan beállítása a református magyar egyház gyülekezeti életében. Mert anélkül a magyar református egyháznak krisztusi szolgálata nem teljes hanem megcsonkított, mely állapotot egy öntudatos református egyházban továbbra is fenntartani, református öntudatossággal nem lehet.

A keresztsszülői tisztségnek eltörlése, vagy pedig Ige alapon oda módosítása, hogy ez ne a »komaságnak« tehát a »csak baráti kapcsolatok« létesítésének célját szolgálja hanem református értelmezéssel, a valami okból, vagy halál-eset folytán hiányzó szülői gondviselés és felelősség gyakorlása a keresztsszülők által.

A keresztési fogadalom első sorban is csak a szülőktől fogadható el és a szülők jelenléte nélkül, vagy akadályoztatás esetén legalább az egyiknek a jelenléte nélkül a gyermek nem keresztelhető meg. S mindkettő halálesetében fogadható el csak a keresztsszülők kezéből a gyermek megkeresztelése.

Énekeskönyvünk reformja. A Szentírás kijelentésben önmagát kijelentő Isten tekintélye visszaállítandó az erdélyi református énekeskönyvben az által is, hogy a zsoltárok eredeti sorrendjükben és összes verseikben elsősorban képezze az énekeskönyvünk anyagát és csak ezek után más énekek. A bűnös embernek nincs jogában a szent Isten által nyújtott énekanyagban kritikus kézzel turkálni és a szent kézről kapott énekanyagból valamit is kihagyni, vagy azt valamiként megváltoztatni vagy megcsonkítani.

A m e m o r á n d u m b a n azt is megírta értekezletünk, hogy ilyen javaslatokat abban a tudatban tettünk, hogy Krisztus Urunk parancsából mindnyájunk kötelessége és joga hogy a zsinati tárgyalások anyaga a mi Krisztusban hívő szívünk tusakodásain is keresztül menjen.

A »Görgényi Pontokat«, mint egy magyar református szellemi találkozásra és baráti tárgyalásra való meghívást megküldtük a lelkészértekezletek vezetőinek is, hogy ismertessék ezeket s megírtuk, hogy minden magyar református egyháztag, presbiter és lelkipásztor hozzászólását élő szóval vagy írásban szívesen és hálásan vesszük, az Efézus 1:15–23 gondolataival köszöntve minden testvért az Úrban.”

A görgényi pontok

Egy 1949. június 25-én keltezett, Frederik Willem Grosheidenek,² az amszterdami Szabad Egyetem (V. U.) újszövetség-professzorának címzett levél egy idézetet közöl Horváth Lászlónak egy korábbi leveléből. Ebben Horváth az erdélyi egyház életről tájékoztatja a holland professzort, mely szerint ugyan Erdélyben a 600 református lelkipásztor 80 százaléka nem akar püspököt, ugyanakkor változásokra nincs sok esély, mert az egyházi kormányzati rendszer urai mindenkor a világi hatalom alá helyezték magukat. Ugyanezen gyűjtemény³ egy másik darabja 1952-ből való, melyet szintén Horváth László írt Grosheide professzornak. Ebben említést tesz egy Alsósófalván lelkészeknek szervezett konferenciáról, ahol előadók voltak Fülöp Ferenc, László Dezső és Dávid Gyula⁴ esperesek. Témánk szempontjából a levél jelentőségét az adja, hogy a bemutatásnál Fülöp Ferenc – akiről már a fentiekben írtam – esetében Horváth hozzáteszi kiegészítő információ gyanánt, hogy vele egy időben Utrechtben tanult, de ő nem püspökellenes, sőt hamarosan vezetővé (esperessé) vált, ugyanakkor nagy rajongója Kuypernek. Azért tartom fontosnak ennek kiemelését, hogy lássuk, mennyire nagy jelentőséget tulajdonított Horváth László a „görgényi pontokban” kifejtett ideológiának.

A „görgényi pontok” csupán kéziratban maradt fent. 1949-ben a görgényi egyházmegye lelkészértekezlete tárgyalta e kérdést, de a beszámolók szerint nem

² Frederik Willem Grosheide (1881, Amszterdam–1972, Amszterdam) holland professzor, a V. U. Újszövetség Tanszékének vezetője.

³ Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden) (HDC) Amsterdam gyűjteményében található az a 22 levél, melyet Horváth László írt F. W. Grosheide Újszövetség-professzornak 1929 és 1956 között. Katalógusszám 420–439.

⁴ Dávid Gyula (1902, Komolló–1987, Kolozsvár) református lelkipásztor, az Erdélyi Református Egyházkerület főjegyzője.

került be kellő súllyal az erdélyi reformátusság köztudatába, bár azt sem mondhatjuk, hogy teljesen érdektelenségbe süllyedt. Eredetileg a *Református Szemlében* kellett volna megjelennie, de ez valamilyen oknál fogva nem történt meg. 1956-ra elkészült kéziratban ennek kidolgozása, és érdekes módon két címet is kapott az amúgy tökéletesen azonos kézirat. Az egyiknek a címe *Az Ige szerinti utunk*, a másiknak *Önmagunkra találás* címet adta Horváth.

A bevezetőben Horváth hangsúlyozza, hogy nem egy magánvéleményt fogalmaz meg, hanem a leírtak egy lelkészközösség akarátát képviselik (bár hogy ez a közösség mekkora, és név szerint mely lelkészek tartoznak bele, a tanulmány végéig nem derül ki). A téma boncolgatása az egyház megújításának ügyét szolgálja, mely egyrészt a Szentírás, másrészt Kálvin tanításaira épül. „A Szentírás-kijelentés alapelvéből levont kálvini, azaz, az igazán református egyházkormányzati felfogás alapján megcáfolhatatlanul megállapítható az, hogy a püspöki és a püspöki és zsinatpresbiteri egyházkormányzás kombináltsága nem az Úristen szent akarata szerint való a mi egyházunkban.”⁵ A magyar református egyházban több évszázados múltra tekint vissza az a vita, mely az episzkopális és a zsinatpresbiteri egyházkormányzási forma hívei között húzódik. A zsinatpresbiteri egyházkormányzási forma az egyetemes papság elvéből kiindulva, Kálvinnak Genfben meghonosított azon elvére alapul, miszerint a presbitérium feladata az egyház kormányzása és a hívek életét szabályozó fegyelem gyakorlása. A zsinatpresbiteri rendszer alulról felfelé építkezik: alapegysége az egyházközösség, az egyház tagjainak egy meghatározott területen élő, az egyházi törvények szerint szervezett gyülekezete, amelynek legfőbb szerve a közgyűlés, élén az önmagából választott presbitérium áll, amelynek elnöke a lelkipásztor és a gondnok. Az aluról építkező szervezet csúcán mint legfőbb vezetési testület a zsinat áll, amely összehangolja a gyülekezetek életének működését. Ezen egyházkormányzati formában a presbiteri és püspöki tisztség mellérendeltségi és nem fölérendeltségi viszonyban van. Ezzel szemben az episzkopális egyházban nem alulról, hanem felülről végzik az egyházkormányzást, klasszikus hierarchikus rendszerben, egyfajta tekintélyelvűség alapján. A magyar református egyházban a zsinatpresbiteri és episzkopális egyházkormányzás hibrid modellje alakult ki, mely szerint az egyház legfőbb döntéshozó szerve a zsinat, melynek élén a püspök áll. Horváth László történelmi kálvinistaként a nyugat-európai egyházkormányzási modellt, a zsinatpresbiteri egyházszerkezetet preferálja – és a jelek szerint ebben támogatói is akadnak – az

⁵ Horváth László: *Az Ige szerinti utunk*. Kézirat, Hermán M. János lelkipásztortól kapott gépelt, bekötött példány. Magyarrégen, 1956.

erdélyi reformátusság körében meghonosodott episzkopális egyházkerületi formával szemben.

A tanulmányból értesülhetünk a „görgényi pontok” történetéről. Amint láthatjuk, Horváth megpróbált minél szélesebb egyházi réteget megmozgatni és szolgálatba állítani ügye számára. Már eleve az a tény, hogy egy egyházmegye lelkesíti közössége terjeszti be a zsinathoz javaslatát, azt jelzi, hogy nem egy egyén személyes ambíciójáról, hanem közösségi akaratról van szó. Ugyanakkor az 1948-as zsinati ülésre benyújtott javaslat számára még szélesebb támogatást igyekszik Horváth összeverbuválni.

„A Görgényi Pontokhoz több egyházi testület helyeslőleg járult hozzá. Az Erdélyi egyházkerületnek legtekintélyesebb (legalább is számban) egyházmegyéje, a marosi egyházmegye kezéhez későn érkezett, de azért az egyházmegyei közgyűlés szóba hozta, az elnökség és a közgyűlés helyeslőleg mellette nyilatkozott. A Református Theológiai Akadémia tanári kara is magáévá tette a zsinaton dr. Juhász István⁶ professzor, az egyházban lévő református törekvések történeti síkjába állítva, mint a múltbeli törekvéseknek egyik láncszeme a zsinat elé terjesztette és elfogadásra ajánlotta. (...) Az egyik zsinati tag (Debeceni István, váradi egyházkerületi képviselő) azt javasolta, hogy üljön össze azonnal egy tanulmányi bizottság és dolgozza ki az egyházi reformálódásunk legsürgősebb feladatait és terjessze már e mostani zsinat elé a javaslatát.”⁷

A „görgényi pontok”-ban megfogalmazott javaslatok az egyház megújítását és megújulását hivatottak szolgálni, nem csupán az episzkopális egyházkerületi akarta zsinatpresbiterévé tenni. A nyolc pont közül csupán az ötös, hetes és nyolcas foglalkozik az egyházkerületi kérdésével, de a továbbiakban kéri a zsinatot, hogy vizsgálja felül és reformálja meg a teológiai oktatást, a segédlelkészséget, a diakónusságot, a keresztszülői tisztet és a keresztségi fogadalmat, valamint szorgalmazták a templomi énekeskönyv reformját. Mégis szembevetendő, hogy a „görgényi pontok” kiegészítésére és magyarázatára szánt tanulmányban Horváth László elsősorban a zsinatpresbiteri egyházkerületi fontosságával és az episzkopális rendszer hibáival és azok lebontásával foglalkozik. Érdekes megfigyelni, hogy argumentációjában Horváth nem saját véleményét fogalmaz meg, hanem egy sor idézettel támasztja alá az episzkopális rendszer elleni érveit (rendszerét). A Szentírási alapokból kiindulva, a reformátorok (Kálvin és Luther) tanításaira

⁶ Juhász István (1915, Nagyenyed–1984, Kolozsvár) református teológiai tanár, egyháztörténész.

⁷ Horváth László: i. m. 33.

támaszkodva, majd a 20. század eleji református teológia nagy neveit felvonultató (Makkai, Tavaszy, Révész stb.) idézetdömping arra enged következtetni, hogy a téma kényes volta, és esetlegesen egyházi „hatalmasságok” érzékenységét sértő kijelentései okán Horváth nem saját érvként, hanem egy több évszázados problémaként közelít a kérdéshez. Ugyanakkor e téma nemcsak a belső egyházi köröket, hanem a román kommunista államhatalmat is zavarta. Horváth László peranyagából kiderül, hogy az episzkopális egyházkormányzás megkérdőjelezése politikai színezetet is kapott.

„Az áll a nemrég előkerült vádiratban, hogy Kuyper Ábrahám fordítójaként ellenséges teológiai propagandát terjesztett, éspedig azáltal, hogy ez a holland teológiai tanár és első világháború előtti miniszterelnök a tanításában ellenezte a püspökös egyházszervezetet. (...) Azt is beismerte, hogy mivel Kuyper nyomán ő bírálta a püspöki rendszert, lényegében a román államrendet megsértette, mert az a püspöki rendszerben élő református egyházat ismerte el. Egy Onac nevű szekus nem átallotta azt javasolni, hogy két magyar marxista tanár és egy kolozsvári lelkipásztor olvassa át a Horváth László összes műveit, és annak alapján fogalmazzák meg a véleményüket arról, hogy a népi demokrácia és Románia ellensége-e Horváth László vagy sem.”⁸

Személyes érzelmeit, ideológiai elkötelezettségét azonban nem tudta véka alá rejteni Horváth. Felfedezhetjük benne ugyanazt a harccosságot, amely oly sokszor Kuyper és Sebestyén Jenő munkásságát is jellemezte. Érvelései közepette nem állhatja meg, hogy oda ne szúrjon a nagy ideológia ellenfél, Barth tanításainak:

„Mindenesetre a Barth kijelentése nagyon udvarias, bájos kézlegyintés és megértő gesztus a magyarországi episzkopális rendszer református címkézését illetően, csak az a baj, hogy egy ilyen gesztus barthi gesztus és nem kálvini, vagyis nem református. Nem a kálvini reformáció alapelveit tartja szem előtt, amikor az egyház kormányzásáról tárgyal, mert látjuk Kálvinnál, hogy nekünk ebben egyedül a Szentírás az útmutatónk és semmi más.”⁹

Egy másik, a „pokolra szállás” vitájában már felbukkanó vitaelem itt is visszaköszön, mégpedig a római katolikus és lutheránus véleményekkel való határozott és elutasító szembehelyezkedés. Az episzkopális egyházkormányzás esetében is a kálvini tanítás vélt tévedhetetlensége áll szemben a többi felekezet nézőpontjával

⁸ Hermán M. János: *Horváth László mártír lelkipásztor és Nebémiás könyve*. Calvin J. Teológiai Akadémia, Komárom, 2017, 12–14.

⁹ Horváth László: i. m. 7.

a kompromisszumkészség teljes hiányában. „A református egyházkormányzati princípiumok alapján úgy római, mint a lutheránus protestáns típusú püspökség reális hatalom nélkül, Istentől meg nem bízottan, légüres térben van, különösen a tendenciával, hogy a püspök a gyülekezeti pásztorságtól elvileg is mentesítessék.”¹⁰ „A kálvinisták demokratikus szervezete NEM ISMERI A PÜSPÖKSÉGET.”¹¹

Hogy miért kell ezzel a kérdéssel komolyan foglalkozni, erre is megadja tanulmánya végén Horváth László a választ:

„Az egyház az Úrnak válogatott csapata, az élő Istennek hadserege, hogy az Úrnak a harcát a Jézus vezérlete alatt harcolja meg a sátán ellen, de ugyanakkor, mint az ő népe tartozik Jézus királysága alatt élni és járni az életben. [...] Tehát nem mindegy, hogy miként kormányozza a mennyei Király az Ő népét. Láttuk már Kálvinnál, s erre hívja fel a figyelmünket Kuyper is, hogy az egyház létére és jólétére nem mindegy az, hogy miként kormányoztatik.”¹²

Hogy a „görgényi pontok” hány lelkész ért el, és milyen visszhangot váltott ki a második világháború utáni erdélyi magyar reformátusság körében, ma már nehéz megítélni. Mégis, jelentősége vitathatatlan, hiszen fontos lenyomata és dokumentuma az akkori egyházat foglalkoztató kérdéseknek és reformtörekvéseknek.

¹⁰ Uo. 56.

¹¹ Uo. 7.

¹² Uo. 58.